

CÂTEVA MATERIALE DIN NEOLITICUL TIMPURIU DESCOPERITE LA MĂNĂSTIREA VĂRATEC (JUD. NEAMȚ)

Vasile DIACONU*

Keywords: Early Neolithic, Starčevo-Criș culture, Văratec Monastery, pottery

În ultimii ani, cercetările de suprafață efectuate în zona submontană a Neamțului au contribuit la identificarea unor noi situri arheologice, iar în câteva cazuri au fost documentate și urme de locuire specifice neoliticului timpuriu¹. În acest context, reamintim și situl de la Oglinzi-Slătior², a cărui existență este legată de prezența unui important izvor de apă sărată aflat la mică distanță de celebra stațiune arheologică de la Lunca-Poiana Slatinei³.

Descoperirile amintite, corelate cu siturile deja cunoscute anterior în literatura arheologică, au îmbogățit imaginea referitoare la dinamica teritorială a comunităților neolitice timpurii în zona submontană, în sensul că arealul geografic amintit oferea un cumul de elemente necesare grupurilor umane ale culturii Starčevo-Criș.

Recentele cercetări arheologice preventive desfășurate în cadrul Mănăstirii Văratec (com. Agapia, jud. Neamț), mai precis la Biserica „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”, au permis descoperirea, pe lângă numeroase vestigii din epoca modernă, și a unor materiale arheologice tipice neoliticului timpuriu.

Amplasamentul sitului

Biserica „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” a fost construită pe un pînten cu aspect interfluvial, mărginit spre nord de pârâul Văratec, iar spre sud de un afluent al acestuia, alimentat de o serie de izvoare. Zona în care se află edificiul amintit este situată la poalele Munților Stânișoarei, la o altitudine absolută de 540 m, într-un cadru natural tipic arealului subcarpat (fig. 1/1, 2).

La nivel microregional, locuirea neolitică amintită deja se află pe rama vestică a Depresiunii Neamțului. Cea mai apropiată așezare contemporană este situată la aproximativ 11 km spre est, în punctul Grumăzești-Deleni⁴. Deși mai sunt semnalate încă două puncte cu

* Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț/Complexul Muzeal Național Neamț; Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale; email: diavas_n82@yahoo.com.

¹ A. Gafincu, V. Diaconu, S. C. Ceaușu, *Noi situri arheologice și o evaluare a habitatului din bazinul mijlociu al Cracăului (județul Neamț, estul României)*, în *Memoria Antiquitatis*, XXXV, 2019, p. 111-150; Al. Gafincu, V. Diaconu, *Un nou sit arheologic în bazinul Bistriței (jud. Neamț). Câteva observații privind dinamica locuirilor preistorice pe baza vestigiilor de la Ștefan cel Mare-Valea Mare*, în *Memoria Antiquitatis*, XXXVI, 2020, p. 99.

² C. Preoteasa, V. Diaconu, *Noi date privind exploatarea preistorică a sării în microzona Lunca - Oglinzi (județul Neamț)*, în *Memoria Antiquitatis*, XXXIII-XXIV, (2017-2018), 2018, p. 7-24.

³ Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinii*, în M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (eds.), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique dédiée au centenaire des premières découvertes de Cucuteni (Iași-Piatra Neamț, 24-28 septembre 1984)*, BAI, I, Iași, p. 253-258.

⁴ S. Marinescu-Bîlcu, *Asupra unor probleme ale culturii Criș*, în *SCIVA*, 26, 4, 1975, p. 487-506; Șt. Cucoș, *Săpăturile arheologice din județul Neamț (III)*, în *Memoria Antiquitatis*, IV-V, (1972-1973), 1976, p. 302; idem, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, 1992, p. 32; Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 79; S. Marinescu-Bîlcu, C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în cadrul culturii Starčevo-Criș pe*

descoperiri din neoliticul timpuriu, la Agapia⁵ și Văratec-Dealul Ciorii⁶, în ambele cazuri s-a dovedit că este vorba despre informații eronate.

Dacă avem în vedere tipul de habitat preferat de comunitățile neolitice timpurii, respectiv zone joase, de luncă, vom constata că așezarea de la Văratec iese din acest tipar, în sensul că se încadrează în acel procent de 12-13 % reprezentat de siturile aflate în arealul submontan și montan⁷. Nefiind o zonă favorabilă agriculturii se naște întrebarea care au fost factorii determinanți care au atras o comunitate neolitică să își întemeieze o așezare în acest loc? Verificarea unor informații păstrate în mentalul colectiv local ar putea să ofere unele răspunsuri. O anchetă etno-arheologică legată de prezența unor surse de sare în zonă ne-a oferit surpriza de a identifica locul unor foste emergente saline, care nu au fost menționate până acum în lucrările de specialitate. Acestea se află la aproximativ 1,5 nord-vest față de situl cu urme de locuire neolitice, într-o zonă împădurită, lângă un curs de apă cu caracter semipermanent (fig. 2). Potrivit localnicilor, respectivele izvoare erau utilizate acum 30-40 de ani, în prezent fiind colmatate, deși la suprafața solului pot fi observate zone cu o anumită concentrație salină. Din păcate, în imediata lor vecinătate nu am identificat nici un fel de vestigii arheologice, fapt îngreunat și de vegetația forestieră.

Existența acestor izvoare nu este deloc surprinzătoare, mai ales că o altă emergență ușor sulfuroasă și slab salină a fost semnalată deja mai spre nord-est față de cele anterioare⁸. În baza celor deja amintite, putem presupune că existența unor surse de sare a constituit unul dintre cei mai importanți factori care au stat la baza întemeierii așezării de la Văratec.

Contexte arheologice

Cercetările preventive desfășurate la Biserica „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” au vizat mai multe perimetre din exteriorul monumentului, care au dus la descoperirea unui număr important de complexe funerare specifice sec. XIX. Cu toate acestea, în două dintre secțiuni (S.I și S.VIII) au fost identificate urme de locuire mai consistente, atribuite culturii Starčevo-Criș, la care se adaugă și o serie de fragmente ceramice, bucăți de lipitură și piese litice decontextualizate.

Groapa 1 a fost identificată în secțiunea S. II, în caroul 1, la adâncimea de -0,60 m. Complexul era circular în plan, fiind tăiat parțial de șanțul de fundare al bisericii (fig. 3). Groapa, cu o adâncime maximă de 0,15 m a fost săpată în nivelul steril, reprezentat de un strat compact de argilă și pietrișuri, iar pământul din umplutură era de culoare brună, fiind amestecat cu rare fragmente ceramice, puternic rulate, pietre și bucăți foarte mici de cărbune.

O mică aglomerare de fragmente ceramice și piese litice a fost descoperită în secțiunea S.VIII, la adâncimea de - 0,55 m. Observațiile stratigrafice care s-au putut face în suprafața amintită arată că nivelul neolitic avea o grosime cuprinsă între 5 și 10 cm, suprapunând direct stratul steril arheologic.

teritoriul României. Așezarea de la Grumăzești, județul Neamț, în *Memoria Antiquitatis*, XXI, 2000, p. 273-295; V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, BMA, XXVIII, Piatra Neamț, 2012, p. 36.

⁵ N. Ursulescu, *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul României*, Suceava, 1984, p. 42.

⁶ V. Mihăilescu-Bîrliba, *Un „Akinakes” descoperit la Văratec (com. Agapia, jud. Neamț)*, în *SCIV*, 20, 2, 1969, p. 329; Șt. Cucoș, *Contribuții la repertoriul arheologic...*, p. 7.

⁷ N. Ursulescu, *Considerații istorice privind tipurile de așezări ale culturilor Starčevo-Criș și ceramicii liniare din Moldova*, în *Suceava*, XI-XII (1984-1985), p. 95.

⁸ O. Weller, R. Brigand, M. Alexianu, *Cercetări sistematice asupra izvoarelor de apă sărată din Moldova. Bilanțul explorărilor din anii 2004-2007, efectuate în special în județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, 2007, p. 126.

Ceramica

În suprafețele cercetate au fost identificate mai multe fragmente ceramice, în mare măsură atipice și corodate puternic datorită acidității solului. Din cele 107 resturi de olărie doar 10 sunt tipice, în sensul că pot fi încadrate în anumite tipuri ceramice cunoscute în mediul Starčevo-Criș.

În funcție de trăsăturile tehnologice pe care le prezintă materialul ceramic, se poate stabili existența a două categorii principale: a) vase lucrate din pastă grosieră, cu adaos de resturi vegetale și b) vase din pastă semifină. Cea din urmă categorie ceramică este foarte slab reprezentată, cu un procent de aproximativ 10 %.

Cele mai reprezentative forme ceramice sunt: oale cu corpul profilat (fig. 4/2, 4, 5-9), cupe simple (fig. 4/1) și cu picior, dar și străchini (fig. 4/3). Singurele motive decorative păstrate sunt liniile incizate, dispuse în zig-zag (fig. 4/6, 7), dar și ciupituri simple (fig. 4/5).

Utilajul litic

Este alcătuit exclusiv din piese obținute prin debitaj. Au fost identificate 11 artefacte confecționate din silex (6), chert (2), obsidian (2) și marnă (1). O importanță aparte o au cele două așchii de obsidian (fig. 5/7, 8), de culoare cenușie, care indică faptul că respectiva comunitate utiliza (și poate chiar confecționa) unelte dintr-o astfel de rocă, adusă de la distanțe considerabile. Merită amintit în acest context al discuției că analizele efectuate pe eșantioane de obsidian din așezarea apropiată de la Grumăzești-*Deleni* au indicat ca sursă de aprovizionare un loc din zona carpatică a Slovaciei, aflat la aproximativ 380 km distanță⁹.

Din punct de vedere tipologic, în lotul de piese avut la dispoziție au fost identificate câteva lame (fig. 5/1-4), un răzuitor (fig. 5/6), un nucleu epuizat (?) (fig. 5/5) și deșeuri de prelucrare. Sub raport dimensional, piesele finite sunt mici, fiind cuprinse între 2 și 5 cm. O singură lamă prezintă fine retușe marginale, datorate, cel mai probabil uzurii.

Considerații finale

Locuirea neolitică timpurie de la Mănăstirea Văratec reprezintă a doua așezare a culturii Starčevo-Criș din Depresiunea Neamț, încadrându-se în tiparul de habitat specific zonei submontane.

Prezența numeroaselor construcții actuale nu permite stabilirea limitelor sitului neolitic, dar, pe baza detaliilor topografice putem admite că așezarea era de dimensiuni medii.

Identificarea mai multor bucăți de chirpic ars, cu amprente ale unei structuri lemnoase, confirmă existența unor locuințe neolitice, la care se adaugă și acea groapă menajeră, toate acestea fiind indicii ale unei locuiri sedentare. Puținele observații stratigrafice pe care le-am putut face au arătat că respectiva comunitate preistorică s-a așezat pe un teren care dispunea de foarte puțin sol necesar agriculturii, motiv pentru care frecventarea acestui spațiu este posibil să fi durat destul de puțin.

Pe baza câtorva fragmente ceramice cu decor, locuirea neolitică de la Văratec poate fi atribuită fazei IV A a culturii Starčevo-Criș.

Așa cum arătam la începutul articolului, pare destul de probabil ca prezența unor emergente saline, chiar dacă nu foarte bogate, să fi constituit un factor important care a atras o comunitate umană în zona respectivă în neoliticul timpuriu.

⁹ A. Boroneanț, V. Diaconu, C. Bonsall, *Obsidian finds from the Early Neolithic Site at Grumăzești-Deleni, Neamț County*, în *Materiale și cercetări arheologice*, SN, XIV, 2018, p. 30.

SOME EARLY NEOLITHIC MATERIALS DISCOVERED AT VĂRATEC MONASTERY (NEAMȚ COUNTY)

The recent preventive archeological researches carried out at the Văratec Monastery (com. Agapia, Neamț County) have allowed the discovery of the old cemetery, dated in the 19th century. During the research, a series of archeological materials (ceramics, stone tools) were discovered, as well as a complex (Pit no. 1), attributed to the Early Neolithic. The pottery is heavily corroded, but several forms of pottery characteristic of the Starčevo-Criș culture have been identified.

The stone artifacts are few in number, being represented by finished items, but also by processing waste. Interesting is the presence of obsidian flakes.

About 1.5 km to the northwest, in a forest area, traces of former salt springs were identified, and these may have been a very good reason for establishing the Neolithic community in the area of the current Văratec Monastery.

List of illustrations

Figure 1. Location of the archeological site from Văratec - "Nașterea Sf. Ioan Botezătorul" Church.

Figure 2. Former saline emergencies in the forest near Văratec Monastery.

Figure 3. Văratec - "Nașterea Sf. Ioan Botezătorul" Church: complex no. 1 attributed to the early Neolithic.

Figure 4. Văratec - "Nașterea Sf. Ioan Botezătorul" Church: 1-9, neolithic pottery.

Figure 5. Văratec - "Nașterea Sf. Ioan Botezătorul" Church: 1-8, lithics.

1

2

Fig. 1. Amplasamentul sitului arheologic de la Văratec - Biserica „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”.

1

2

Fig. 2. Fostele emergențe saline din pădurea aflată lângă Mănăstirea Văratec.

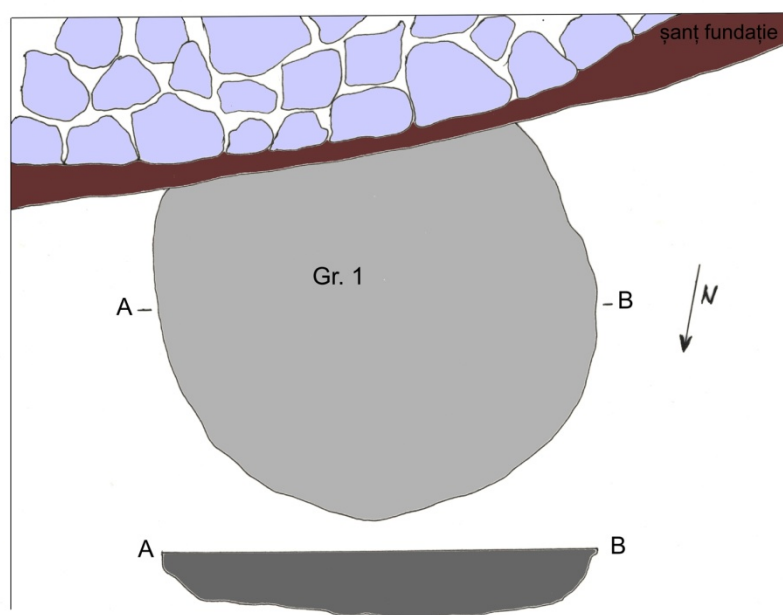

Fig. 3. Văratec - Biserica „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”: complexul nr. 1 atribuit neoliticului timpuriu.

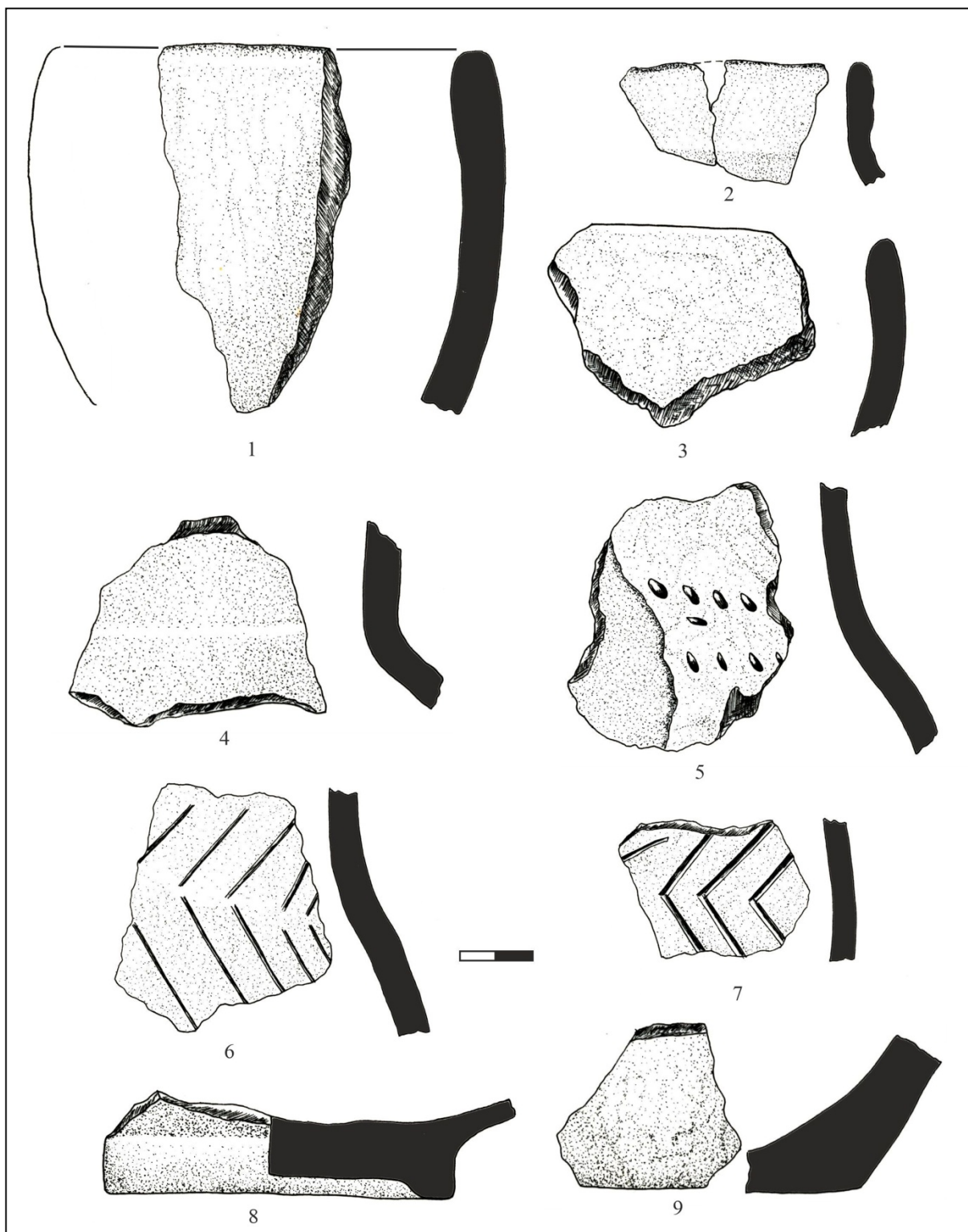

Fig. 4. Văratec - Biserica, „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”: 1-9, ceramică neolitică.

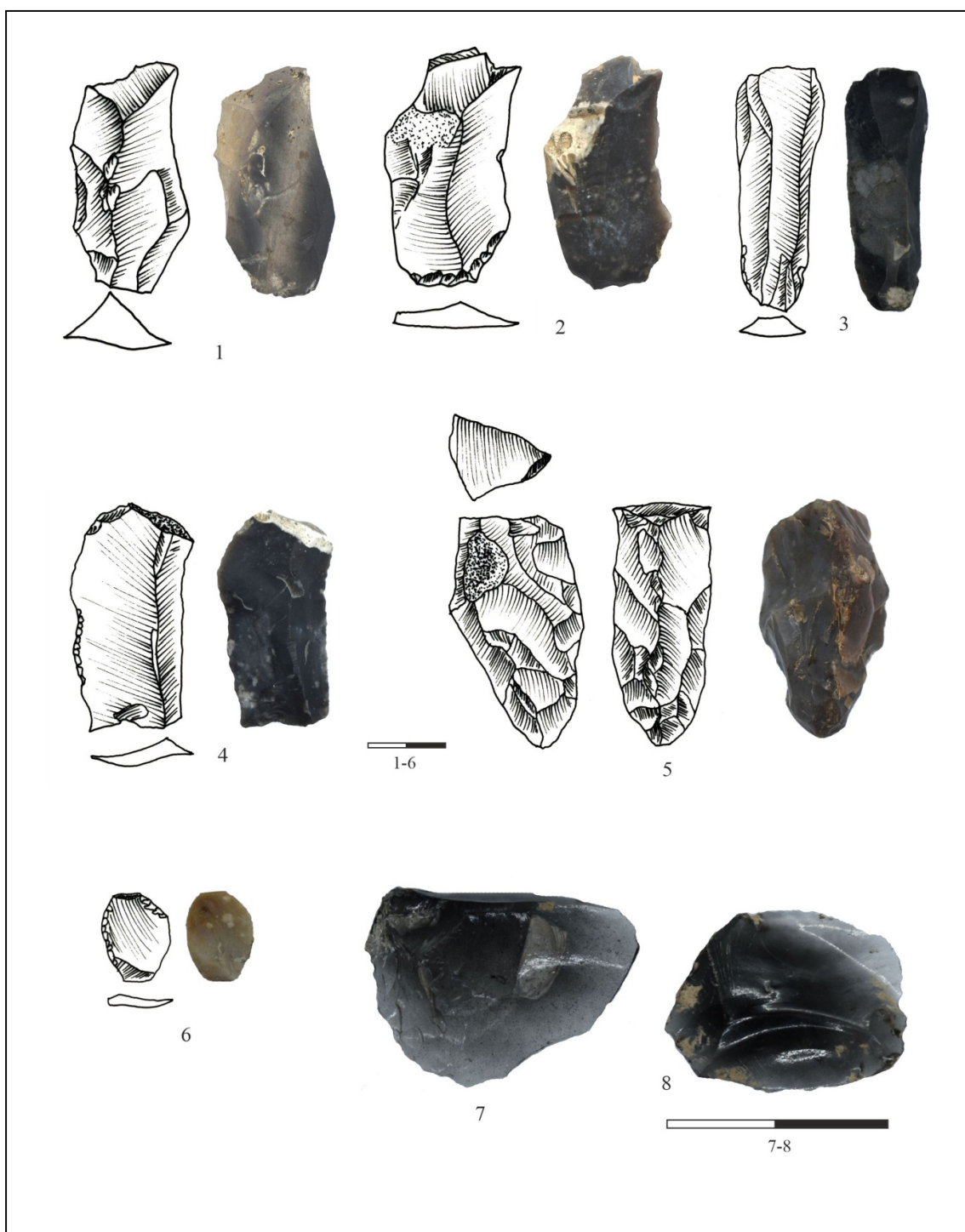

Fig. 5. Văratec - Biserica, „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”: 1-8, piese litice.